

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Лефтеров В.О., Ігнатєва І. І., Цуркан О. В.

СОЦІОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
(для студентів факультету психології,
політології та соціології)

Одеса
Фенікс
2019

**Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
Протокол №2 від 25 жовтня 2019 року**

Рецензенти:

Єременко О. М. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Онищук В. М. доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Одеського Національного університету ім. І.І. Мечникова.

Лефтеров В. О., Ігнатєва І. І., Цуркан О. В. Соціологія конфлікту: навчально-методичний посібник (для студентів факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / В. О. Лефтеров, І. І. Ігнатєва – Одеса: Фенікс, 2019. – 34 с.

Навчально-методичний посібник з курсу «Соціологія конфлікту» розроблено відповідно до навчального плану і складається з навчальної програми курсу, методичних рекомендацій із проведення практичних занять, підготовки до іспиту, завдань для самостійної роботи, списку рекомендованої літератури. Вивчення дисципліни «Соціологія конфлікту» дозволяє поглибити теоретичні і практичні знання про сутність, генезис, еволюцію і структуру соціального конфлікту, отримати цілісне уявлення про сутність соціальних конфліктів, причини та передумови їх виникнення, стадії протікання і можливості їх конструктивного врегулювання.

Матеріали призначено для студентів факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія», які навчаються за спеціальностями «соціологія», «психологія» та «політологія».

© Лефтеров В.О., © Ігнатєва І. І., © Цуркан О. В. 2019

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Соціологія конфлікту» спеціальна соціологічна теорія, яка вивчає закономірності, феномени конфлікту, його соціальну та психологічну природу, специфіку та базові категорії конфліктології. Розглядаються питання щодо чинників та типології соціальних конфліктів, а також стратегій поведінки людини у конфліктах. Предметом дослідження курсу є соціальний конфлікт. Програма курсу дає можливість поглибити свої теоретичні і практичні знання про сутність, генезис, еволюцію і структуру соціального конфлікту.

Серед основних завдань зазначеного курсу слід назвати такі: формулювання й характеристика об'єкту та предмету соціології конфлікту; ознайомлення з категоріальним апаратом і різними теоретичними концепціями конфліктології; визначення зв'язку конфліктології з іншими предметами і напрямками професійної підготовки соціологів; засвоєння прийомів, способів і навичок виявлення, попередження і врегулювання конфліктів, які виникають у людей та в суспільстві; вивчення теорії конфлікту, що існують на сьогоднішній час; розкриття природи конфлікту як спеціальної характеристики соціальної взаємодії; отримання цілісного уявлення про сутність соціальних конфліктів, причини та передумови їх виникнення, стадії протікання і можливості конструктивного врегулювання; знайомство з типовими конфліктними ситуаціями, а також специфікою їхньої динаміки; отримання першочергових навичок аналізу та тлумачення дії опонента з точки зору теорії конфлікту; ознайомлення з основними формами роботи з конфліктом та можливостями використання їх позитивного потенціалу.

Курс «Соціологія конфлікту» присвячено теоретико-прикладним аспектам вивчення феномену конфлікту, його соціальної та психологічної природи, специфіки та базових категорій конфліктології. Розглядаються питання щодо чинників та типології соціальних конфліктів, а також стратегій поведінки людини у конфліктах. Предметом дослідження курсу є соціальний конфлікт. Програма курсу дає можливість поглибити свої теоретичні і практичні знання про сутність, генезис, еволюцію і структуру соціального конфлікту.

Навчально-методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Соціологія конфлікту» розроблено для соціологів, психологів та політологів, чия професійна діяльність вимагає особливих навичок із урегулювання багатовимірних соціальних конфліктів. Знання курсу допоможе студентам зрозуміти причини виникнення та ескалації соціальних конфліктів, прогнозувати їх можливі наслідки та застосовувати сучасні стратегії розв'язання конфліктів.

ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета даного навчального курсу полягає у ознайомленні студентів із закономірностями соціології конфлікту як галузі наукового знання, сучасними уявленнями про соціальний конфлікт, його роль і значення, з практикою управління різними видами соціального конфлікту.

Завдання курсу «Соціологія конфлікту»:

- представити базові знання з актуальних питань конфліктології;
- сформувати вміння та навички вирішення конфліктів у діловій та політичній сферах, міжнародних відносинах, приватному житті;
- сформувати у студентів вміння розробляти рекомендації щодо мінімізації негативних наслідків соціальних конфліктів та використовувати їх в практиці урегулювання конфліктів;

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати :

- категоріальний апарат соціології конфлікту;
- уявлення про сучасний стан і тенденції розвитку конфліктології;
- особистісні детермінанти конфліктної поведінки;
- особливості конфлікту як спеціальної характеристики соціальної взаємодії;

вміти:

- складати цілісне уявлення про сутність соціальних конфліктів, причини та передумови їх виникнення, стадії протікання і можливості конструктивного врегулювання;
- виявляти типові конфліктні ситуації, а також визначати специфіку їх динаміки;
- застосовувати базові навички аналізу та тлумачення дій опонента з точки зору теорії конфлікту;
- виявляти шляхи попередження конфліктів та застосовувати методи розв'язання різних видів соціальних конфліктів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредитів ECTS.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ теми	Види занять	Лекційні заняття (год.)		Практичні заняття (год.)		Самостійна робота (год.)	
		очна	заоч-на	очна	заоч-на	очна	заоч-на
1.	Вступ до соціології конфлікту	4		4		10	
2.	Конфлікт як соціальне явище	4		4		10	
3.	Соціально-психологічна природа конфлікту	4		4		10	
4.	Структурно-функціональний аналіз конфлікту	2		4		10	
5.	Динаміка конфлікту та його діагностика	4		4		10	
6.	Стратегії та форми індивідуальної та групової поведінки в конфліктах	4		4		10	
7.	Різновиди соціальних конфліктів	2		4		10	
8.	Менеджмент соціальних конфліктів	4		4		10	
9.	Шляхи та прийоми розв'язання конфліктів у міжособистісній та соціальній сферах	2		6		10	
10.	Переговори як спосіб розв'язання конфлікту. Посередництво в переговорах	4		6		12	
	Всього	34		44		102	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до соціології конфлікту.

Історія та передумови формування конфліктологічних ідей. Еволюція поглядів на природу конфлікту в історії філософської та соціологічної думки. Виникнення й розвиток конфліктології як теорії і як практики: Р. Дарендорф, Л. Козер, М. Шериф, Д. Рапопорт, Л. Томпсон, М. Дойч. Особливості розвитку соціології конфлікту в Україні.

Предмет та об'єкт, мета, методологічні принципи соціології конфлікту. Завдання й методи, теоретико-методологічні основи соціології конфлікту. Основні поняття та категорії соціології конфлікту. Соціологія конфлікту в системі наук. Сучасні проблеми розвитку соціології конфлікту.

Тема. 2. Конфлікт як соціальне явище.

Поняття конфлікту. Проблема визначення конфлікту. Наукові визначення конфлікту. Ознаки конфлікту. Основні джерела та причини виникнення конфліктів. Поняття об'єктивних і суб'єктивних причин виникнення конфліктів. Умови ескалації конфлікту. Необхідні й достатні умови виникнення конфлікту. Соціальний конфлікт як суспільне явище. Загальна характеристика конфлікту як соціального феномена. Соціальні сфери конфліктної взаємодії.

Тема 3. Соціально-психологічна природа конфлікту.

Співвідношення соціального та психологічного у дослідженнях конфлікту. Психологічні підходи вивчення конфлікту. Основні психологічні домінанти поведінки особистості як особливі чинники конфлікту. Психологічні різновиди, особливості та чинники конфлікту. Акцентуація характеру, психофізіологічні якості, установки особистості як особистісні елементи конфлікту. Психологія внутрішньо-особистісного конфлікту та механізми його вирішення. Психологічні регулятори соціального конфлікту. Стрес як причина конфлікту і як наслідок

конфлікту. Різні емоційні стани, що об'єктивно виникають під час конфліктів, об'єднуючи їх у стреси різної сили прояву.

Тема 4. Структурно-функціональний аналіз конфлікту.

Сторони конфлікту: їх ролі, статуси, ранги, потенціали. Суб'єктивні характеристики сторін конфлікту: потреби, мотиви, інтереси, позиції, образи конфліктної ситуації. Структура конфлікту - основні елементи конфлікту. Об'єкт конфлікту. Предмет конфлікту. Функції конфліктів. Поняття конструктивних і деструктивних функцій конфлікту. Неоднозначність сучасних уявлень про функції конфлікту. Сигнальна, диференціальна й динамічна функції конфлікту. Інформаційно-пізнавальна функція конфлікту. Стимулююча функція конфлікту. Інтегративна функція конфлікту. Дисфункції конфлікту: дезорганізація, придушення, насильство.

Класифікація конфліктів. Основні підходи до вивчення міжособистісних конфліктів. Мотиваційний підхід М. Дойча. Когнітивний підхід. Діяльнісний підхід. Організаційний підхід та ін. Сфери прояву міжособистісних конфліктів, їх причини й способи вирішення.

Тема 5. Динаміка конфлікту та його діагностика.

Поняття та характеристика етапів (фаз) конфлікту. Потенційний конфлікт або конфліктна ситуація. Сигнали конфлікту. Поняття психічної і соціальної напруги. Передконфліктна ситуація. Поняття інциденту, види інцидентів. Ескалація конфлікту. Типові форми ескалації. Ознаки ескалації конфлікту. Етап балансу сил. Завершення конфлікту та його варіанти. Умови для розв'язання конфлікту. Постконфліктна стадія.

Аналіз та діагностика конфлікту. Аналіз конфлікту як початкова стадія його вирішення. Об'єкти аналізу й послідовність аналізу конфлікту. Інституціоналізація й легітимізація конфліктів. Умови легітимності й інституціональної процедури. Структурування конфліктуючих груп. Закон ескалації

конфліктогенів. Правила безконфліктної взаємодії, що впливає із закону ескалації конфліктогенів. Формули конфлікту.

Тема 6. Стратегії та форми індивідуальної та групової поведінки в конфліктах.

Основні принципи конфліктного протистояння: концентрація й координація сил; нанесення удару в найбільш уразливі місця супротивника; економія сил і часу та ін. Загальні стратегії поведінки людини у конфліктній ситуації (суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво). Додаткова класифікація стилів поведінки учасників конфлікту: деструктивний, коригувальний і прогностичний.

Форми конфліктів. Агресія як будь-яка форма поведінки, яка спрямована на принесення шкоди іншим. Бойкот, шантаж, саботаж, страйк, переслідування, протест, бунт, революції, тероризм, війна. Соціальні та психологічні регулятори конфлікту.

Тема 7. Різновиди соціальних конфліктів.

Типологія соціальних конфліктів: проблема вибору, її значення для управління конфліктом. Види конфліктів: за сферою дії (соціальний, економічний, політичний, культурний тощо); за характером суб'єктності (внутрішньоособистісний, міжособистісний, груповий); за ступенем напруги (слабкий, середній, сильний); за способом поведінки (пасивний, активний); за формою прояву (латентний, відкритий); за способом розв'язання і наслідкам (конструктивний і деструктивний).

Політичний конфлікт як вид політичних відносин. Типологія політичних конфліктів. Специфіка політичної боротьби. Поняття та особливості внутрішньодержавних політичних конфліктів. Основні конфліктогенні фактори української політики. Поняття та особливості міжнародно-політичних конфліктів. Політичне врегулювання конфлікту: основні інструменти та принципи. Основні методи та напрямки врегулювання політичних конфліктів. Роль «третьої сторони» у розв'язанні політичних конфліктів.

Особливості етнонаціональних конфліктів та їх причини. Етнічна напруга як наслідок глибинного соціального конфлікту.

Механізми розвитку етнонаціонального конфлікту. Націоналізм як основа етнонаціонального конфлікту. Форми націоналізму. Динаміка й типологія етнонаціональних конфліктів. Форми й способи регулювання етнонаціональних конфліктів. Варіанти вирішення етнонаціональних конфліктів: реальне вирішення проблем і досягнення компромісу; згасання конфлікту; “природний” розвиток подій; нейтралізація конфлікту. Правові основи попередження й вирішення етнонаціональних конфліктів в Україні.

Тема 8. Менеджмент соціальних конфліктів.

Проблеми управління конфліктом у сучасній соціології конфлікту. Управління конструктивними й деструктивними конфліктами. Основний зміст управління конфліктом: прогнозування, попередження, стимулювання, регулювання й розв’язання. Динаміка конфлікту й зміст управління ним. Джерела прогнозування конфлікту. Основні методи управління, попередження і профілактики соціальних конфліктів.. Інституціоналізація конфлікту і поняття консенсусу.

Технології управління конфліктами. Шляхи попередження конфлікту. Вимушені й превентивні форми попередження конфлікту. Стимулювання конфлікту, його форми й засоби. Технології регулювання конфлікту: інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні. Етапи врегулювання конфлікту.

Юридичні способи вирішення конфліктів. Ознаки та специфіка розв’язання конфліктів за допомогою правових інститутів. Розгляд і вирішення конфлікту уповноваженим органом. Передбачені законом права й обов’язки конфліктуючих сторін в процесі розгляду спору.

Тема 9. Шляхи та прийоми розв’язання конфліктів у міжособистісній та соціальній сферах.

Загальна характеристика тактичних прийомів розв’язання конфліктів. Передумови, форми й способи розв’язання конфліктів. Чинники конструктивного розв’язання конфлікту. Техніки

прийняття конструктивних рішень з приводу конфліктної ситуації. Модель застосування влади для вирішення конфліктів. Картографія конфлікту (Х. Корнеліус і Ш. Фейр). Алгоритми вирішення конфлікту. Систематичне розв'язання конфлікту.

Тактичні прийоми вирішення конфліктних суперечностей, як сукупність прийомів впливу на опонента. Існуючі тактики впливу на опонента: тактика захоплення та втримання об'єкта конфлікту; тактика фізичного насильства; тактика психологічного насильства; тактика тиску; тактика демонстративних дій; санкціонування; тактика коаліцій; тактика фіксації своєї позиції; тактика угод. Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті.

Тема 10. Переговори як спосіб розв'язання конфлікту. Посередництво в переговорах.

Переговори як універсальний засіб розв'язання конфліктів. Соціально-психологічні закономірності ведення переговорів. Етапи та техніки ведення переговорів: підготовка до переговорів; укладання процедурних угод; виступ сторін; прояснення інтересів сторін; формулювання порядку денного; висування й обговорення пропозицій; вибір рішення; завершення переговорів. Методи переговорів і конструктивного суперництва. Вирішення проблем на основі пошуку «взаємної вигоди» по суті справи; відстоювання результату, обґрунтованого слушними нормами; «твердість» підходу до суті справи й «м'якість» підходу до відносин між учасниками. Правила принципівих переговорів: відділення людини від проблеми; пошук. Тактики, що використовуються в переговорах.

Посередництво (медіація) в конфлікті. Форми посередництва й вимоги до них. Консультативне посередництво. Арбітражна форма посередництва. Стадії процедури медіації: встановлення контактів і укладання договору про медіацію; стадія збору інформації; стадія переговорів; стадія вирішення спорів; заключна стадія (укладання взаємовигідного для сторін договору). Тактики взаємодії медіатора з опонентами: тактика почергового вислуховування; консультації віч-на-віч, без участі опонента; угода; човникова дипломатія; директивний вплив.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Вступ до соціології конфлікту

1. Становлення соціології конфлікту як науки.
2. Предмет та методологічні принципи соціології конфлікту.
3. Основні завдання та функції соціології конфлікту.
4. Методи соціології конфлікту.
5. Зв'язок соціології конфлікту з іншими науками.

Література:

Основна: 1, 5, 6, 9

Допоміжна: 3, 4, 19, 27

Тема 2. Конфлікт як соціальне явище

1. Поняття та сутність соціального конфлікту.
2. Причини виникнення соціального конфлікту.
3. Типологія конфліктів.

Література:

Основна: 2, 5, 8, 10

Допоміжна: 4, 7, 8, 22, 23

Тема 3. Соціально-психологічна природа конфлікту

1. Психологічні підходи до вивчення конфлікту.
2. Психологічні різновиди, особливості та чинники конфлікту.
3. Поняття міжособистісного конфлікту і його особливості.
4. Акцентуація характеру та установки особистості як особистісні елементи конфлікту.
5. Конфліктні ситуації та стрес.
6. Неадекватні оцінки, сприйняття та манера поведінки.

Література:

Основна: 3, 10, 20

Допоміжна: 16, 18, 26, 27

Тема 4. Структурно-функціональний аналіз конфлікту

1. Структура конфлікту, основні елементи конфлікту.
2. Об'єкт та предмет конфлікту, об'єктивна та суб'єктивна складові конфлікту.
3. Основні функції конфліктів. Позитивні та негативні функції.

Література:

Основна: 1, 2, 5, 9, 17

Допоміжна: 4, 7, 8, 11, 12, 16, 22

Тема 5. Динаміка конфлікту та його діагностика

1. Загальна характеристика етапів протікання конфлікту.
2. Інцидент (prima aста конфлікту).
3. Ескалація конфлікту.
4. Завершення конфлікту. Постконфліктна стадія.
5. Аналіз та діагностика конфлікту.

Література:

Основна: 6, 8, 10

Допоміжна: 11, 16, 18, 19

Тема 6. Стратегії та форми індивідуальної та групової поведінки в конфліктах.

1. Загальні стратегії поведінки у конфліктній ситуації (суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво).
2. Конфліктні стилі (деструктивний, коригувальний і прогностичний).
3. Типи конфліктних особистостей.
4. Форми конфліктів.
5. Агресія у конфліктах.

Література:

Основна: 13, 16, 18, 19

Допоміжна: 2, 4, 6, 10, 11

Тема 7. Різновиди соціальних конфліктів.

1. Підходи до типологізації конфліктів.
2. Кримінальний конфлікт.
3. Сутність політичного конфлікту та причини його виникнення.
4. Особливості етнонаціональних конфліктів та їх причини.
5. Міжнародні конфлікти.

Література:

Основна: 1, 3, 6, 11

Допоміжна: 14, 15, 25

Тема 8. Менеджмент соціальних конфліктів.

1. Проблема управління конфліктом у сучасній конфліктології.
2. Основні методи управління, попередження і профілактики соціальних конфліктів.
3. Інституціоналізація конфлікту і поняття консенсусу.
4. Юридичні способи вирішення конфліктів.

Література:

Основна: 9, 10, 14

Допоміжна: 7, 12, 24, 25

Тема 9. Шляхи та прийоми розв'язання конфліктів у міжособистісній та соціальній сферах.

1. Загальна характеристика тактичних прийомів розв'язання конфліктів.
2. Алгоритм поведінки при розв'язанні конфліктів.
3. Систематичне вирішення конфлікту, проблеми.
4. Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті.

Література:

Основна: 2, 11, 12, 15

Допоміжна: 20, 21, 26

**Тема 10. Переговори як спосіб розв'язання конфлікту.
Посередництво в переговорах.**

1. Переговори як універсальний засіб розв'язання конфліктів.
2. Етапи проведення переговорів.
3. Методи ведення переговорів.
4. Сутність конфліктологічного посередництва (медіації).
5. Стадії медіації конфлікту.
6. Тактичні прийоми і технології ефективної медіації конфліктів.

Література:

Основна: 1, 15, 16, 20

Допоміжна: 18, 22, 23, 27

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Вступ до соціології конфлікту

1. Підготувати реферати:

Еволюція наукових поглядів на конфлікт в соціології.

Осмислення явищ конфліктного характеру в працях Платона і Аристотеля.

Соціально-біологічна парадигма причин виникнення конфліктів.

Конфлікт як прояв соціального протиріччя. Типи соціальних протиріч.

2. Виконати контрольні завдання:

Основні етапи розвитку наукової думки про конфлікт.

Особливості розвитку поглядів на конфлікт у прадавні часи:

Конфуцій, Геракліт, Платон, Демокріт, Аристотель.

Середні віки: Аврелій Августин; Фома Аквінський.

Епоха Відродження: Коперник; Д. Бруно; Макіавеллі.

Новий час і епоха Просвітництва: Ф. Бекон; Т. Гоббс; Ж.-Ж.

Руссо; А. Сміт.

Погляди на природу конфлікту в першій половині XIX століття: І. Кант; М. Гегель; Л. Фейербах.

Теоретичні й соціально-історичні передумови виникнення конфліктології в другій половині XIX і в XX столітті: К.

Маркс; Ф. Енгельс; О. Конт; В. Вундт; Г. Зіммель; П.

Сорокін; З. Фрейд.

Тема 2. Конфлікт як соціальне явище

1. Підготувати реферати:

Суперечність і конфлікт як атрибути соціальної реальності.

Місце й роль конфлікту у функціонуванні суспільства.

Соціальні сфери конфліктної взаємодії.

Тема 3. Соціально-психологічна природа конфлікту

1. Підготувати реферати:

Соціально-психологічна парадигма причин конфліктів.

Психологічні регулятори соціального конфлікту.

Психодіагностика міжособистісних конфліктів.

2. *Творче завдання:*

Провести дослідження за схемою психотехнології трансактного аналізу (Е. Берна). Проаналізуйте 2-3 реальних конфлікти з власного досвіду та визначте їх роль у своєму житті. Пригадайте особливості власної поведінки у гострих конфліктних ситуаціях. Визначте актуальні для вас аспекти власної поведінки в конфлікті.

3. *Виконати контрольні завдання:*

Протилежність інтересів як істотна ознака конфлікту.

Зв'язок інтересів із цінностями й цілями.

Усвідомленість протилежних інтересів, цінностей і цілей як неодмінна ознака конфлікту.

Психологічні причини некомпетентних конфліктних рішень.

Зв'язок конфліктної свідомості і конфліктної поведінки.

Суть конфлікту як принципу саморегуляції і самокорекції.

Тема 4. Структурно-функціональний аналіз конфлікту

1. *Підготувати реферати:*

Функції соціального конфлікту Л. Козера.

Сигнальна та динамічна функції конфлікту.

Стимулююча й інтегративна функції конфлікту.

Дисфункції конфлікту: дезорганізація, придушення, насильство.

2. *Виконати контрольні завдання:*

Структура як сукупність основних елементів конфлікту.

Взаємозалежність структури й функції в конфлікті.

Основні суб'єкти конфлікту.

Основний зміст предмета конфлікту.

Влада, статус, перерозподіл цінностей і доходів як змінні предмета конфлікту.

Мотиваційні конфлікти по К. Левіну.

Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера.

Тема 5 Динаміка конфлікту та його діагностика

1. *Підготувати реферати:*
Передконфліктна ситуація. Способи виявлення.
Формули конфлікту.
Поняття конфліктогенів. Закон ескалації конфліктогенів.
2. *Виконати контрольні завдання:*
Виникнення й розвиток конфліктної ситуації.
Початок відкритої конфліктної взаємодії.
Основні етапи аналізу конфлікту.

Тема 6. Стратегії та форми індивідуальної та групової поведінки в конфліктах

1. *Підготувати реферати:*
Критерії ефективності вибору стратегії поведінки в конфлікті.
Основні принципи конфліктного протистояння.
Соціально-психологічні особливості прояву агресії у конфлікті.
2. *Виконати контрольні завдання:*
Поняття стратегій поведінки у конфліктній ситуації.
Основні принципи конфліктного протистояння.
Порівняльний аналіз переваг і недоліків основних стратегій поведінки людини в конфліктних ситуаціях.
Моделі поведінки у соціальних та юридичних конфліктах.
Основні форми конфліктів.
Поняття стресу та його зв'язок із комунікативною сферою людини під час конфлікту.

Тема 7. Різновиди соціальних конфліктів

1. *Підготувати реферати:*
Війна як гострий соціальний конфлікт.
Економічні та соціальні конфлікти.
Екологічний конфлікт.
Конфлікти в духовній сфері суспільства.
Гендерні та сімейні конфлікти.

Особливості геополітичного розташування України та його конфліктний потенціал.

2. *Виконати контрольні завдання:*

Класифікація соціальних конфліктів і їх характеристика.

Політичний конфлікт: визначення та специфічні риси.

Внутрішньодержавні політичні конфлікти.

Міжнародні політичні конфлікти.

Роль міжнародних організацій у врегулюванні сучасних міжнародно-політичних конфліктів.

Суб'єкти етнонаціональних конфліктів: етноси; національні спільноти, корінні народи й національні меншини.

Типологія етнонаціональних конфліктів.

Тема 8. Менеджмент соціальних конфліктів

1. *Підготувати реферати:*

Соціологічні підходи до конфліктного менеджменту.

Технології врегулювання конфлікту: інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні.

"Мертва точка" та деескалація конфлікту.

2. *Виконати контрольні завдання:*

Методи управління конфліктами.

Характеристика видів діяльності або процесів управління конфліктом.

Сутність прогнозування та профілактики конфлікту.

Етапи юридичного менеджменту конфліктів.

Процес інституціоналізації конфліктних відносин.

Компроміс як модель розв'язання конфлікту.

Інтегративна модель вирішення суперечки.

Демократичні технології як елемент системи державного управління конфліктами.

Тема 9. Шляхи та прийоми розв'язання конфліктів у міжособистісній та соціальній сферах

3. *Підготувати реферати:*

Чинники конструктивного розв'язання конфлікту.

Модель застосування влади для вирішення конфліктів.

Технології вирішення соціальних конфліктів в постіндустріальному суспільстві.

Практичні засоби й техніки розв'язання міжособистісних й соціальних конфліктів.

4. *Виконати контрольні завдання:*

Різновиди тактик розв'язання конфлікту та впливу на опонента.

Практичні засоби розв'язання конфлікту.

Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті

Критерії вирішеності конфлікту: консенсус, відсутність переможців і переможених, конструктивний соціальний ефект.

Тема 10. Переговори як спосіб розв'язання конфлікту. Посередництво в переговорах

1. *Підготувати реферати:*

Соціологічний аналіз конфліктних переговорів.

Консультативна й арбітражна форми посередництва.

Завершення конфлікту за допомогою третьої сторони: соціальний тиск; суд; арбітражний суд; насильство; медіація.

Вимоги до медіаторів конфлікту та їх кваліфікація.

2. *Виконати контрольні завдання:*

Переговорний процес, його функції й основний зміст.

Моделі поведінки партнерів у переговорному процесі.

Конфліктологічні тактики й типології переговорів.

Технології спілкування в переговорному процесі.

Маніпулятивні технології в переговорному процесі.

Сутність і форми посередництва в конфлікті.

Особистість та кваліфікація медіатора переговорів.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Еволюція наукових поглядів на конфлікт в соціології.
2. Конфліктологія в системі суспільних наук.
3. Соціальний конфлікт як суспільне явище.
4. Соціальні сфери конфліктної взаємодії.
5. Уявлення учасників про конфліктну ситуацію та їх мотивація.
6. Поняття міжособистісного конфлікту і його особливості.
7. Агоністичні і антагоністичні конфлікти.
8. Механізми ескалації соціального конфлікту.
9. Передконфліктна ситуація. Способи виявлення.
10. Основні етапи аналізу конфлікту.
11. Формули конфлікту.
12. Інституціоналізація й легітимізація конфліктів.
13. Поняття конфліктогенів. Закон ескалації конфліктогенів.
14. Моделі групової поведінки людей в соціальних конфліктах.
15. Критерії ефективності вибору стратегії поведінки в конфлікті.
16. Деструктивний, коригувальний і прогностичний стилі поведінки в конфлікті.
17. Структура та механізм розвитку політичного конфлікту.
18. Війна як гострий соціальний конфлікт.
19. Форми й способи регулювання етнонаціональних конфліктів
20. Сучасні гендерні конфлікти.
21. Основні положення теорії конфліктного менеджменту.
22. Шляхи прогнозування та попередження конфлікту.
23. Технології регулювання конфлікту: інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні.
24. "Мертва точка" і деескалація конфлікту.
25. Керування конструктивними й деструктивними конфліктами.
26. Розгляд і вирішення конфлікту уповноваженим органом.
27. Різновиди тактик розв'язання соціального конфлікту.
28. Технології, стратегії і тактики у переговорному процесі.

29. Завершення конфлікту за допомогою третьої сторони: соціальний тиск; суд; арбітражний суд; насильство; медіація.
30. Форми посередництва. Консультативна й арбітражна форми посередництва.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Становлення соціології конфлікту як галузевої науки.
2. Предмет та методологічні принципи соціології конфлікту.
3. Основні завдання та функції соціології конфлікту.
4. Методи соціології конфлікту.
5. Зв'язок соціології конфлікту з іншими науками.
6. Еволюція наукових поглядів на конфлікт в соціології.
7. Соціально-біологічна парадигма причин виникнення конфліктів.
8. Конфлікт як вияв соціального протиріччя. Типи соціальних протиріч.
9. Поняття та сутність соціального конфлікту.
10. Причини виникнення соціального конфлікту.
11. Типологія конфліктів.
12. Місце й роль конфлікту у функціонуванні суспільства.
13. Соціальні сфери конфліктної взаємодії.
14. Психологічні підходи вивчення конфлікту.
15. Психологічні різновиди, особливості та чинники конфлікту.
16. Поняття міжособистісного конфлікту і його особливості.
17. Соціально-психологічна парадигма причин виникнення конфліктів.
18. Психологічні регулятори соціального конфлікту.
19. Психоаналітичні вчення щодо пояснення соціальних конфліктів.
20. Психодіагностика міжособистісних конфліктів.
21. Структура конфлікту, основні елементи конфлікту.
22. Об'єкт та предмет конфлікту, об'єктивна та суб'єктивна складові конфлікту.
23. Основні функції конфліктів. Позитивні та негативні функції.
24. Функції соціального конфлікту у теорії Л. Козера.
25. Сигнальна й динамічна функції конфлікту.
26. Стимулююча й інтегративна функції конфлікту.

27. Дисфункції конфлікту: дезорганізація, придушення, насильство.
28. Загальна характеристика етапів протікання конфлікту.
29. Інцидент (prima aста конфлікту).
30. Ескалація конфлікту.
31. Завершення конфлікту. Постконфліктна ситуація.
32. Аналіз та діагностика конфлікту.
33. Передконфліктна ситуація. Способи виявлення.
34. Формули конфлікту.
35. Поняття конфліктогенів. Закон ескалації конфліктогенів.
36. Загальні стратегії поведінки людини у конфліктній ситуації (суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво).
37. Конфліктні стилі (деструктивний, коригувальний і прогностичний)
38. Типи конфліктних особистостей.
39. Форми конфліктів.
40. Агресія у конфліктах.
41. Критерії ефективності вибору стратегії поведінки в конфлікті.
42. Основні принципи конфліктного протистояння.
43. Соціально-психологічні особливості агресії у конфлікті.
44. Підходи до типологізації конфлікту.
45. Сутність політичного конфлікту та причини його виникнення.
46. Особливості етнонаціональних конфліктів та їх причини.
47. Міжнародний конфлікт.
48. Війна як гострий соціальний конфлікт.
49. Економічні конфлікти.
50. Конфлікти в духовній сфері.
51. Гендерні та сімейні конфлікти.
52. Проблема управління конфліктом у сучасній соціології конфлікту.
53. Основні методи управління, попередження і профілактики соціальних конфліктів.
54. Інституціоналізація конфлікту і поняття консенсусу.
55. Юридичні способи вирішення конфліктів.
56. Соціологічні підходи до конфліктного менеджменту.

- 57. Технології регулювання конфлікту: інформаційні, комунікативні, соціально-психологічні, організаційні.
- 58. "Мертва точка" і деескалація конфлікту.
- 59. Загальна характеристика тактичних прийомів розв'язання конфліктів.
- 60. Алгоритми вирішення конфлікту. Систематичне розв'язання конфлікту, проблеми.
- 61. Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті.
- 62. Чинники конструктивного розв'язання конфлікту.
- 63. Практичні засоби й техніки розв'язання міжособистісних й соціальних конфліктів.
- 64. Технології вирішення соціальних конфліктів в постіндустріальному суспільстві.
- 65. Переговори як універсальний засіб розв'язання конфліктів.
- 66. Етапи проведення переговорів.
- 67. Методи ведення переговорів.
- 68. Посередництво (медіація) в конфлікті.
- 69. Стадії медіації конфлікту.
- 70. Тактичні прийоми і технології ефективної медіації
- 71. конфліктів.
- 72. Соціологічний аналіз конфліктних переговорів.

ФОРМИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. При поточному контролі оцінці підлягають: рівень теоретичних знань та вміння працювати з науковою літературою, знання матеріалу, продемонстрованого у виконаних (як правило) індивідуальних завданнях; обґрунтованість висновків, а також самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалів; активність та систематичність роботи на заняттях; результати виконання домашніх завдань, тестів, експрес-опитувань тощо.

Форми проведення поточного контролю: усне опитування студентів, вирішення практичних завдань, тестові завдання (для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента може бути передбачено виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань).

Проміжний контроль проводиться після вивчення відповідних тем або блоку тем з метою з'ясування ступеню засвоєності студентами відповідного об'єму опрацьованого та вивченого матеріалу та подальшої оцінки рівня отриманих знань. Форми проведення проміжного контролю: контрольна робота, колоквіум експрес-контроль на лекціях, тестове опитування, співбесіда (усне спілкування).

Підсумковий контроль у формі іспиту, заліку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

При використанні форми контролю у вигляді заліку враховується поточна, зокрема самостійна робота, наукова діяльність студента. Крім того, студент має надати відповідь на залікове запитання. Оцінка рівня знань виконується за принципом "відповідь вірна" або "відповідь невірна". При вірній відповіді виставляється оцінка "зараховано", при невірній, неповній відповіді виставляється оцінка "не зараховано".

При проведенні іспиту відповідь студента оцінюється таким чином:

Відмінно – повна вірна відповідь на всі основні (три) та додаткові питання;

Добре – повна вірна відповідь на 2 основні питання, неповна або не зовсім вірна відповідь на одне з основних питань та (або) додаткові питання;

Задовільно – повна вірна відповідь на 1 основне питання за умови неповної або не зовсім вірної відповіді на одне з основних питань та (або) додаткові питання, чи відсутність відповіді на одне з основних питань;

Незадовільно – відповідь відсутня або відповідь є помилковою на два або три основні питання.

ШКАЛА ЗА ECTS

Сума балів	Оцінка за 7-бальною шкалою	Оцінка за 4-бальною шкалою	
		екзамен	залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно	не зараховано
1-34	F		

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: Теорія і практика застосування: посібник / Уклад. Н. Гайдук та ін. - Львів: ПАІС, 2007. - 296 с.
2. Конституційна конфліктологія (конституційні механізми подолання політичних криз): посібник / авт. Г. М. Волянська та ін.; ред. М.В. Савчина та ін. - Київ : Ін-т громад. сусп-ва, 2008. - 188 с.
3. Конфліктологія: [Підручник для студентів вищ. навч. юрид. спец.]/ За ред. Л.М. Герасіної та М.І. Панова. – Харків: Право, 2002.
4. Конфліктологія: навч. посібник : рекомендовано МОН України / Донец. юрид. ін-т; за ред. Г. В. Гребенькова, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. - Львів: Магнолія 2016. - 229 с.
5. Конфліктологія: навч. посібник : рекомендовано МОН України / уклад.: П.С. Прибутько та ін. - Київ: КНТ, 2010. - 136 с.
6. Конфліктологія: навч. посібник для вузів: рекомендовано МОН України / Л.М. Ємельяненко, В.М. Петюх, Л.В. Торгова, А.М. Гриненко; за заг. ред.: В.М. Петюха, Л.В. Торгової. - Київ: КНЕУ, 2005. - 315 с.
7. Конфліктологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України. // уклад.: П.С. Прибутько та ін.- К.: КНТ, 2010. - 136 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За заг. ред. В.М. Петюха, Л. В. Торгової. – К.: КНЕУ, 2003.
9. Конфліктологія: підручник: рекомендовано МОН України / за ред.: Л. М. Герасіної, М. І. Панова. - Харків: Право, 2002. - 256 с.
10. Лукашевич М. П. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. 2-ге вид., доповн. і випр. - Київ: МАУП, 2004. - 464 с.
11. Нагаєв В. М. Конфліктологія: рекомендовано МОН України : курс лекцій (модульний варіант) / В.М. Нагаєв. - Київ: Центр навч. л-ри, 2004. - 198 с.

12. Політична конфліктологія: навч. посібник : рекомендовано МОН України / І. Б. Кіянка ; Львів. регіонал. ін-т держ. управління. - Львів: Новий світ - 2000, 2011. - 96 с.
13. Примуш М. В. Конфліктологія: навч. посібник: рекомендовано МОН України / М. В. Примуш. - Київ:Професіонал, 2006. - 288 с.
14. Психологія вирішення конфліктів: навч. посібник: рекомендовано МОН України / упоряд. В. О. Джелалі. - Харків: Р.И.Ф.; Київ: Р.И.Ф., 2006. - 320 с.
15. Скібіцька Л. І. Конфліктологія: навч. посіб./ Л. І. Скібіцька. - Вид. 2. - К. : Кондор, 2009.
16. Титаренко Л. М. Конфліктологія: навч. посібник: профілактика конфліктів в організаціях / Л. М. Титаренко, В. В. Завальнюк; ОНЮА. - Одеса: Юрид. літ., 2010. - 296 с.
17. Тихомирова. Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів: підручник: рекомендовано МОН України / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. - Суми: Унів. кн., 2008. - 240 с.
18. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навчальний посібник. - К.: Кондор. 2004.
19. Юридична конфліктологія: Навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. / В. М. Іванов, О. В. Іванова. – К. : МАУП, 2004.
20. Яхно Т. Я. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посібник: рекомендовано МОН України / Т. Я. Яхно, І. О. Куревіна. - Київ: Центр учбов. л-ри, 2012. - 168 с.

ДОПОМІЖНА

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування: посібник / [уклад.: Н. Найдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко]. – Л.: ПАІС, 2007.
2. Белинская А. Б. Конфликтология в социальной работе: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / А. Б. Белинская. – М.: Дашков и К, 2010.
3. Арон, Р. Мир і війна між націями / Р. Арон; пер. з фр.: В. Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук.- Київ: Юніверс, 2000. - 688 с.
4. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфликтология: Учеб. пособие для вузов. - Харьков: Ун-т внут. дел, 1997. - 353 с.
5. Березовська Л. І. Самовиховання та саморегуляція особистості:

- навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Березовська; М-во освіти і науки України. – К.: Слово, 2011.
6. Ващенко І. В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ: Монографія. – Харків: ОВС, 2002.
 7. Ващенко І. В. Конфлікти великих соціальних груп: Навч. посібник / І. В. Ващенко, С. П. Гиренко. - Харків : Бурун кн., 2005. - 208 с.
 8. Великий В. М. Конфліктологія: Навчальний посібник / В. М. Великий; Харківський національний університет внутрішніх справ; Херсонський юридичний інститут. – Херсон: Видавництво Чуєв С. М., 2006.
 9. Герасіна Л. М., Панов М. І. Проблеми правової конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз/ АПН України; Інститут держ. будівництва та місцевого самоврядування. - Х.: Прапор, 2004.
 10. Долинська, Л. В. Психологія конфлікту: навч. посібник: рекомендовано МОН України / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. 3-тє вид. - Київ : Каравела, 2016. - 304 с.
 11. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005.
 12. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005.
 13. Козер Л. А. Функции социального конфликта. - М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. - 205 с.
 14. Левко. Медіація: підручник: рекомендовано МОН України/ Богдан Левко, Галина Чуйко. 2-ге вид., доповн. - Чернівці: Книги-XXI, 2014. - 520 с.
 15. Липницький А.В. Конфликтология: учебно-наглядное пособие /А.В. Липницький. – М.: ЦОКР МВД России, 2005. - 80 с.
 16. Менеджмент у державному управлінні: Особлива частина: навч. посібник: рекомендовано МОН України / за заг. ред. С. В. Петкова. - Київ: КНТ, 2011. - 216 с.
 17. Пойченко А. М. Конфлікт у політичному житті сучасної України: теорія і технологія розв'язання: Навч. посібник / А.М. Пойченко, В.А. Ребало, О.І. Хворостяний. - Київ: Вид-во

УАДУ, 1997. - 96 с.

18. Романюк В. В. Теорія антагоністичних ігор: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В. В. Романюк. - Львів: Новий Світ-2000, 2011. - 295 с.
19. Рубин Д., Пруйт Д., Ким Х. Социальный конфликт: Эскалация, тупик, разрешение. - СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. - 325 с.
20. Скотт Джини Грехем. Конфликты: пути их преодоления. - К.: Внешторгиздат, 1991. - 192с.
21. Скотт Джини Грехем. Описание пути к успеху в бизнесе. Сила ума. - К.: Внешторгиздат, 1991. - 199 с.
22. Современная конфликтология в контексте культуры мира: Материалы I Международного конгресса конфликтологов / Под ред. Е. И. Степанова. - М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 592 с.
23. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підручник: рекомендовано МОН України / М. М. Філоненко; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця. - Київ : Центр учбов. л-ри, 2008. - 224 с.
24. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века. М., 2003.
25. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004.
26. Цюрупа, М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посібник : рекомендовано МОН України / М. В. Цюрупа. - Київ: Кондор, 2004. - 172 с.
27. Шевандрин Н. И. Конфликт // Социальная психология в образовании: Учеб. пособие. Ч. Концептуальные и прикладные основы социальной психологии. - М.: ВЛАДОС, 1995. - С. 392 - 404.
28. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. - М.: Наука, 1987. - 245 с.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни	3
Заплановані результати навчання	5
Структура навчальної дисципліни	6
Програма навчальної дисципліни	7
Теми практичних занять	12
Завдання для самостійної роботи	16
Теми рефератів	21
Питання до іспиту	23
Форми підсумкового контролю успішності студентів	26
Критерії оцінювання	27
Шкала за ECTS	28
Рекомендована література	29

Навчальне видання

**Лефтеров Василь Олександрович
Ігнатська Ірина Ігорівна
Цуркан Олександр Васильович**

СОЦІОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ

Навчально-методичний посібник
(для студентів факультету психології,
політології та соціології)

Українською мовою

Підписано до друку 04.11.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Cambria. Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 1,6. Тираж 50
прим.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс» (Свідоцтво суб'єкта
видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02). Україна, м. Одеса,
65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777591
e-mail: fenix-izd@ukr.net